

foloseau însă ritualul incinerăției. De asemenea, scitii nu cunoșteau întrecerile sportive organizate cu prilejul funeraliilor. Inventarul funerar este mult mai somptuos la regii scitii decât la cei tracii.

Cu excepția Bosporului, se apreciază că onomastica tracă în lumea scitică este destul de slab reprezentată. În Bospor, trei pătrimi din numele negrecești sînt tracice, fapt explicat prin originea tracă a dinastiei Spartokizilor (contestată de unii autori). În nord-vestul Mării Negre numele trace ar fi dintr-o epocă mai timpurie și s-ar datora vecinătății și contactelor triburilor iraniene cu tracii.

Cartea se încheie cu o listă a abrevierilor. Ilustrația este bogată, sugestiv selectată și bine realizată grafic. Hărțile sînt și ele de un real interes. Lipsa indicilor, alții de utilitate la o lucrare de acest gen, îngreuează regăsirea informației pentru cititorul care urmărește o anumită problemă. Omissionile și lipsurile semnalate parțial de noi sînt desigur inerente unei astfel de lucrări. Considerăm noua carte a apreciatel cercetătoare A. I. Melnikova drept una din lucrările fundamentale în problema atât de spinosă și de importantă a raporturilor traco-scitice.

Niculae Conovici

VALENTIN, VASILIEV, *Scitii agatirși pe teritoriul României*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 185 p., 2 tabele

A apărut mult așteptata sinteză asupra perioadelor secolelor VI–VI.e.n., în zona intracarpatică, una din problemele de mare însemnătate pentru geneza culturii geto-dacice. Este o lucrare meritorie care aduce în discuție majoritatea problemelor cu implicațiile ei sesizabile acum. Meritul lucrării nu este numai acela de a fi analizat, din punctul de vedere al autorului, tot ceea ce se cunoaște astăzi asupra problemelor scitice, dar și acela de a fi adus în discuție un important lot de materiale inedite rezultate din cercetările de teren. S-au completat astfel observațiile și materialele asupra unor necropole cunoscute mai dinainte, dar au fost aduse în discuție și necropole noi, capabile prin materialele ce le conțin să contribuie la o mai bună cunoaștere a epocii și a problemelor scitice.

După cum se știe cultura de caracter scitic din zona intracarpatică și nu numai de aici are o deosebită importanță pentru studierea caracterului influenței scitice și a efectelor sale asupra formării geto-dacilor ca popor imediat învecinat scitilor. De aceea eforturile de mai mulți ani ale autorului au fost direcționate nu numai spre cercetarea în teren a noi monumente, dar și spre o reușită interpretare a materialelor referitoare la problema în discuție acumulate în publicații de circa 100 de ani.

Literatura arheologică a problemei este foarte bogată și de aceea dificultățile de interpretare a materialului și de rezolvare corectă a problematicei nu au fost și nu sînt din cele mai ușoare. Dealtfel și părerile asupra acestei probleme sînt diferite, dar ele uneori au depins și depind de nivelul documentării arheologice prin monumente de epocă bine săpate și pe cit posibil exhaustiv. De aceea nu trebuie considerat că studiul acestei probleme este pe deplin încheiat și rezolvat.

Dar oricum ar fi, prezenta lucrare reprezintă o realizare și un studiu al problemei care formează o nouă bază de discuții în căutarea soluției reale. Multe din problemele perioadelor scitice sînt pe deplin rezolvate constituind bunuri definitiv clăditate, dar mai sînt unele aspecte a căror rezolvare o așteptăm abia de acum încolo. În categoria problemelor bine rezolvate se încadrează unele categorii de piese de metal de caracter răsăritean. Dar nu putem vorbi de o bună cunoaștere a perioadei în discuție fără cunoașterea secolelor VIII–VII și IV î.e.n., ea și a așezărilor din secolele VI–V î.e.n., din zona intracarpatică.

De aceea opiniile diferite sînt binevenite și constituie un factor de progres în elucidarea acestei probleme majore. Ele nu au lipsit și nu vor lipsi în ceea ce privește problema scitică și a caracterului pieselor de metal de caracter răsăritean în Dacia. Nu întotdeauna autorii care s-au ocupat de această problemă au reușit să se apropie de realitatea și esența fenomenului studiat, în cea mai mare parte datorită slabei cercetări arheologice de teren a monumentelor de epocă.

În esență discuția în privința problemei scitice în Dacia se duce pe direcția a două idei fundamentale. Una pornește de

la premisa ca materialele de tip răsăritean din zona intracarpatică sînt rezultatul unei influențe culturale, iar alta consideră că aceste materiale din zona Mureșului superior și a Tirnavelor aparțin unei enclave a agatirșilor scito-iranici.

Al. Vulpe a denumit aceste materiale „de tip Ciumbud” după necropola de aici. Considerăm că este una din necropolele care prin materialele ce le conține sintetizează caracteristica întregului grup din zona intracarpatică și de aceea am adoptat noțiunea de aspect cultural de tip Ciumbud, cu care trebuie să operăm atunci cînd discutăm problematica secolelor VI–V î.e.n. din zona intracarpatică. Aspectul cultural Ciumbud, prin conținutul său cultural, are multe elemente comune cu aspectul cultural Ferigile-Birșești, Cimbala-Trestlana și Szenes-Vekerzug-Chot în.

Autorul cărții pe care o analizăm se situează clar de la început pe poziția celor care consideră că aspectul cultural de tip Ciumbud are un caracter intrusiv scito-iranici. În ceea ce ne privește, noi am adoptat o atitudine mai rezervată în privința atribuirii sale și, din dorința unei rezolvări cât mai apropiate de realitate a problemei, am formulat și cu alt prilej unele observații.

Localizarea agatirșilor în zona intracarpatică este susceptibilă de revizuirii pentru că, urmînd textul lui Herodot, IV, 448, ar trebui să admitem că fluviul Maris (= Mureș) se varsă în Dunăre. Or, se știe că dacă acceptăm identificarea fluviului Maris cu Mureșul atunci apare o neconcordanță între știrea herodoteică și realitate, pentru că Mureșul nu se varsă în Dunăre, ci în Tisa. În acest caz nu mai putem situa agatirșii pe Mureșul superior.

Este interesantă ideea că depozitele de bronzuri dispar din zona intracarpatică la sfîrșitul Hallstattului C datorită scitilor, dar trebuie să spunem că există și o altă explicație a dispariției depozitelor de bronzuri, care nu a fost avută în vedere, și pe care trebuie s-o aducem în discuție. Depozitele de bronzuri dispar nu datorită scitilor, ci datorită înlocuirii bronzului cu fierul. În secolele VII–VI î.e.n. fierul se generalizează în așa fel încît înlocuiește bronzul din domeniul uneltelor și al armelor, rămîind doar pentru confecționarea poddoahelor, așa cum reiese din situația de la Basarabi, Balta Verde, Ostrovul Mare, Ferigile. Metalurgia fierului nu a fost adusă de scitii, ci ea se generalizează în secolul al VII-lea î.e.n. Astăzi se știe bine că generalizarea metalurgiei fierului nu se mai petrece în Hallstattul timpuriu, ci mult mai devreme. Încă acum mai mult de zece ani prof. I. Nestor a arătat că fierul s-a generalizat încă din Hallstattul B. 3. Dacă aspectul cultural Ciumbud aparține scitilor, unde este cultura geto-dacică din secolele VI–V î.e.n. din zona intracarpatică? Atribuirea mormîntului de incinerare de la Uloara de Sus – Ocna Mureș și a mormîntului de incinerare de la Dobolli de Jos geto-dacilor nu ni se pare suficient pentru o populație întreagă. Ea trebuie să fi existat atît în interiorul ariei aspectului cultural Ciumbud, cît mai ales în afara ei. Aceasta în

ipoteza că aspectul cultural Ciumbrud este intrusiv scito-iran. Dacă nu cumva vom fi obligați să admitem că aspectul cultural Ciumbrud este cultura autohtonă a secolelor VI—V î.e.n., influențată poate mai puțin de cultura scitică și mai mult de cea grecească.

De fapt este aceeași problemă ca și a necropolelor de la Basarabi și Balta Verde, pe care autorul le consideră o enclavă ilirică. Ele pot fi necropole tracice care au câteva tipuri de piese de metal comune cu cultura ilirică, ceea ce nu constituie deloc o surpriză, având în vedere că aceste necropole se găsesc în imediata vecinătate a ilirilor. Este drept că distanța dintre aspectul cultural Ciumbrud și aria de bază a culturii scitice este mult mai mare, între ele interpunându-se zona extracarpatică.

Cercetările cele mai recente au arătat că granița dintre geto-daci și sciți o constituie Tyrasul (A. I. Meliucova, L. L. Polevoi, I. T. Niculiță, V. L. Lăpușnean). Dar oricât de mare ar fi distanța, piesele de metal circula de la o populație la alta prin comerț și imitație de la un atelier la altul.

Urmiind consecvent interpretarea autorului, care consideră mormintele de incinerare de la Ciumbrud și Băița ca reflectând fenomenul tracizării sciilor prin adoptarea de către aceștia din urmă a incinerăției, atunci trebuie să considerăm și mormintele de incinerare de la Uioara de Sus — Ocna Mureș și Dobolii de Jos ca aparținând unor sciți tracizați. Putem adopta această poziție numai socotind în chip mecanic că sciții se înhumază și traco-geto-dacii se incinerază. Unii autori socotesc că traco-geto-dacii nu s-au înhumat niciodată.

Aspectul cultural Ciumbrud succede în zona intracarpatică culturii Basarabi. Nu cunoaștem încă ritualul funerar al purtătorilor culturii Basarabi de aci și nici nu știm până unde a ajuns cultura Basarabi în această zonă. De asemenea, ar trebui să știm în ce măsură cultura Basarabi este unică în această zonă și nu există în secolele VIII—VII î.e.n. și un aspect cultural derivat din cultura Gava-Holyhrady.

Desigur că nu este o exagerare atunci când se caută analogii în lumea răsăriteană, pentru că majoritatea pieselor de metal sînt răsăritene. Dar majoritatea lor sînt produse grecești de la Olbia, Tyras, Panticapaion. Astăzi putem diferenția mai bine ceea ce este grecesc de ceea ce este scitic în materie de piese de artă răsăritene. Și în Moldova există un orizont sincron cu aspectul Ciumbrud, aspectul cultural Cimbala-Trestiana, care are aceleași caracteristici, cu aceleași piese de metal de caracter răsăritean.

Problematika este aceeași pentru că și aici există morminte de înhumare. Dar atunci când se vorbește de alte elemente supuse analizei, cum este ritualul și ritualul funerar, este evidentă orientarea aproape exclusivă spre lumea răsăriteană, lucru care face să scape gîndirii logice și analizei comparative o serie de elemente fundamentale, care sînt în măsură să ducă la o orientare mai apropiată de realitate a interpretării aspectului cultural Ciumbrud.

Am avut prilejul să arăt care este răspîndirea reală a ofrandei de carne și a înhumăției și care sînt concluziile ce se desprind. În funcție de aceste concluzii va trebui să vedem dacă nu este posibilă reevaluarea interpretării aspectului Ciumbrud. Privind lucrurile din acest punct de vedere, problema apartenenței etnice a aspectului cultural Ciumbrud este departe de a fi rezolvată într-o manieră satisfăcătoare. Lucrarea *Sciții agaltrși pe teritoriul României* reprezintă un stadiu al problemei, o sinteză scrisă în momentul acumulării unui vast material documentar. Este justificată critica opiniei emise de M. Dusek care întrevide o migrație tracică din sud în secolele VII—VI î.e.n. în zonele Tiso-slovace. Teza a fost criticată și de I. H. Crișan. Din mediul culturii Otomani, Egyek și Piliny, din Bronz D și Ha A, a pornit fenomenul tracizării spațiului balcano-carpatic prin uniformizarea culturală, fenomen reflectat de uniformizarea tipologică ceramicii.

Zonele Tiso-slovace reprezintă centrul genic al culturii tracice din secolele XIII—XII î.e.n.

Se cuvine să facem și câteva observații asupra ceramicii aspectului cultural Ciumbrud. Ideea că „vasele bitronconice fiind o formă casnică lucrată cu mîna, schema lor tipologică trebuie privită cu multă prudență” nu ni se pare potrivită, pentru că vasele bitronconice sînt lucrate după o schemă bine stabilită. Ele au mai multe variante care formează mari serii tipologice în aria tracică înțeleasă între zona sud-balcanică și nord-carpatică în secolele XII—IV î.e.n. Ele derivă din formele din epoca bronzului. De asemenea se vorbește de „influență autohtonă” la străchinile cu caneluri și proeminențe de tip B 1 b și B 2 a, cînd de fapt ele sînt geto-dacice. Există totuși în aria aspectului cultural Ciumbrud un vas care are analogii în cultura Wysoca și în cultura scitică și care n-a fost menționat. El provine de la Cipău. Cu această excepție și cu ceașca de la Băița, toată ceramica din necropolele de tip Ciumbrud este geto-dacică. ??

Afirmația că la sud de Carpați akinakesurile apar sporadic nu este cea mai fericită aleasă pentru că statistica întocmită comparativ cu Transilvania și Moldova reflectă o situație de moment care depinde de numărul de piese cunoscute. Trebuie remarcat faptul că acest raport statistic este temporar și că lista descoperirilor de akinakesuri din Muntenia are tendințe de creștere, numărul lor la un moment dat putînd egala pe cel din celelalte două zone. La cele 14 akinakesuri cunoscute, se mai adaugă încă două exemplare recent descoperite la Lăceni și Orbeasca de Sus (com. Orbeasca, jud. Teleorman). Oricum, akinakesurile de la Ferigile, Birsești, Cepari, Tigveni, Curtea de Argeș, au apărut, așa cum au subliniat Al. Vulpe și S. Morintz, în morminte geto-dacice. De aceea ni se pare că afirmația „În cadrul culturii locale tradiționale acest tip de pumnal are un caracter incidental și în consecință nespecific” nu se numără printre cel mai fericit alese. Oricum akinakesurile sînt un element comun celor trei zone ale culturii geto-dacice menționate.

De asemenea nu avem nici un motiv să credem că akinakesurile de la Ploiești-Triaj ar fi apărut într-un mormînt scitic. Nu numai sciții se puteau înmormînta în poziție secundară în tumuli care s-au construit pentru morminte eneolitice, ci și geto-dacii.

Sîntem cu totul de acord cu părerea autorului ce se desolidarizează de ideea lui W. Ginters care socotește că akinakesurile cu antene au apărut sub influența săbiilor hallstattiene central europene. Dacă autorul respinge această teză pornind de la faptul că ele există pînă departe spre est la Minsk, personal pornim de la cu totul alte considerente, atunci cînd nu sîntem de acord cu teza influenței săbiilor central europene. Seria de akinakesuri cu „antene” arhaice au o anumită semnificație care este figurată pe ele. Cel mai bun exemplu îl constituie sabia de la Dobolii de Jos, unde „antenele” nu sînt „antene” ci ghiare de pasăre răpitoare cu ochi. În arta greco-scitică ghiarele și ochii de pasăre răpitoare au o semnificație simbolică. Ele sînt expresia puterii ghiarelor și agerimii ochilor de vultur ca pasăre heraldică, așa cum a arătat A. M. Hazanov. În concepția creatorilor ei agerimea ochilor și puterea ghiarelor de vultur se transmite și purtătorilor piesei respective. Ghiare de pasăre răpitoare și ochi sînt figurate pe multe akinakesuri din mediul scitic, ca și în tezaurele de la Craiova, unde există o amuletă în formă de ghiară. Akinakesurile la care ghiarele de pasăre și-au pierdut realismul reprezentării sînt piese unde ideea n-a mai fost cunoscută și a degenerat într-o simplă „antena”.

Leii heraldici de pe garda săbiei de la Dobolii de Jos sînt caracteristici artei scitice, ca și traco-getice, dar sînt lucrați de greci, pentru că oricum leii nu există în zona nord-pontică. Ea aparține primei serii de săbii de stil animalier din cultura traco-getică și scitică din epoca arhaică.

Emil Moscalu